

ადამიანის უფლება წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე (WASH)

პოლიტიკის ანალიზი და რეკომენდაციები
საქართველოს სასამართლო
ხელისუფლებისათვის

ევროკავშირი
საქართველოსთვის
The European Union for Georgia

CENN
Shaping the Future by Changing Today

„ეს საინფორმაციო დოკუმენტი შექმნილია ევროკავშირის მხარდაჭერით. მის შინაარსზე სრულად პასუხისმგებელია CENN და არ ნიშნავს, რომ იგი ასახავს ევროკავშირის შეხედულებებს“.

ადამიანის უფლება წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე

პოლიტიკის ანალიზი და რეკომენდაციები

შინაარსი

შესავალი	4
1. სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლება	6
2. საქართველოს მიერ საერთაშორისო კონვენციებითა და ხელშეკრულებებით აღებული ვალდებულებები	10
3. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების, როგორც ძირითადი უფლების კონცეფცია	15
3.1. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შინაარსი	15
3.2. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შინაარსიდან გამომდინარე ვალდებულებები სახელმწიფოებისათვის	21
4. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების მიმართება ადამიანის ძირითად უფლებებთან და თავისუფლებებთან	27
5. საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები	30
დასკვნები	35
რეკომენდაციები	39

შესავალი

წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შესახებ დოკუმენტი განკუთვნილია საქართველოს სასამართლო ხელისუფლებისათვის. საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად, „სასამართლო ხელისუფლება დამოუკიდებელია და მას ახორციელებენ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო და საქართველოს საერთო სასამართლოები“.¹

წინამდებარე დოკუმენტში განხილულია ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების სასამართლოს საშუალებით დაცვის ვალდებულებები და წარმოდგენილია რეკომენდაციები, რათა წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების სამართლებრივი დაცვის ვალდებულება ჯეროვნად იქნეს უზრუნველყოფილი საქართველოს სასამართლოების მიერ თითოეული მოქალაქის მიმართ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით გარანტირებული სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლების ფარგლებში.

საქართველოს საერთო სასამართლოების გადაწყვეტილებების მიმოხილვამ ცხადჰყო, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოებისათვის არც ერთ მოქალაქეს არ მიუძღრათავს უშუალოდ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების დარღვევის ფაქტთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული უფლება პირდაპირი მნიშვნელობით ჯერ კიდევ არ არის ასახული საქართველოს საკანონმდებლო სივრცეში, საქართველოს კონსტიტუცია და არაერთი საქართველოს მიერ რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულება და კონვენცია აღიარებს პირადი და ოჯახური ცხოვრებისა და ადეკვატურ საცხოვრებელ პირობებზე ხელმისაწვდომობის უფლებას.

მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოები ფლობდნენ ინფორმაციასა და ცოდნას, როგორც მთელი რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე ადეკვატური საცხოვრებელი პირობების უფლების დაცვის ვალდებულების, ისე უშუალოდ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის ძირითადი უფლების დაცვის ვალდებულების შესახებ, რათა კონკრეტული საქმეების

1. საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 59, სასამართლო ხელისუფლება.
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=35>

განხილვისას მოახდინონ დარღვეული უფლების შემთხვევაში გარემოებების შეფასება სწორედ – წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლებებით დაცული სფეროს ფარგლებში.

ქვემოთ მიმოვიხილავთ საქართველოს კანონმდებლობითა და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლების კონტექსტს (I), ასევე მიმოვიხილავთ საქართველოს მიერ აღებულ საერთაშორისო ვალდებულებებს, რომელთა შესაბამისადაც წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების დაცვის უზრუნველყოფა სწორედ სასამართლო ხელისუფლებას ეკისრება (II), წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შინაარსსა და უფლებიდან გამომდინარე ვალდებულებებს სახელმწიფოებისათვის, რომელთა ფარგლებშიც ეროვნული საერთო სასამართლოები ვალდებულნი არიან უზრუნველყონ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების სამართლებრივი დაცვა (III), მეოთხე ნაწილში მიმოვიხილავთ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების მიმართებას ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებთან (IV), გავაანალიზებთ საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ სამართლებრივი დაცვის მექანიზმებს (V) და წარმოვადგენთ კონკრეტულ რეკომენდაციებს სასამართლო ხელისუფლების მიმართ.

1. სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლება

საქართველოს ახალი კონსტიტუციის² მიხედვით, „ყველას აქვს ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ მასთან დაკავშირებული საქმის გონივრულ ვადაში სამართლიანად განხილვის უფლება. ყველასთვის გარანტირებულია სახელმწიფოსგან, ავტონომიური რესპუბლიკისაგან და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისაგან უკანონოდ მიყენებული ზიანის სასამართლო წესით სრული ანაზღაურება შესაბამისი ინსტიტუციის სახსრებიდან.

კონსტიტუციის შესაბამისად, ადამიანის ნებისმიერი უფლების ხელყოფის შემთხვევაში „ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავის უფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. საქმის სამართლიანი და დროული განხილვის უფლება უზრუნველყოფილია“.³ სასამართლო დაცვის უფლება გარანტირებულია. ყველას აქვს უფლება სასამართლოში დაიცვას თავისი უფლებები პირადად ან ადვოკატის მეშვეობით.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთგზის განმარტა სამართლიანი სასამართლოს უფლების კონტექსტი. საკონსტიტუციო სასამართლოს მიხედვით, საქართველოს კონსტიტუცია „უფლებას აძლევს ყოველ ადამიანს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. სასამართლო დაცვაზე უფლების რეალიზება პროცესუალური ნორმების და საშუალებების ერთობლიობით მიიღწევა, სამართალწარმოების პრინციპების დაცვით, რომლებიც უზრუნველყოფენ სამართლიანი მართლმსაჯულების აღდგენას, სასამართლოზე მიმართვის უფლება არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ სარჩელის შეტანით, იგი მოიცავს სამოქალაქო პროცესის ყველა სტადიას, მოქალაქეთა საქართველოს კონსტიტუციითა და კანონით აღიარებული უფლებების დაცვას ამ სტადიებზე. სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება არა მარტო უნდა არსებობდეს, არამედ პრაქტიკულად რეალიზებადი უნდა იყოს.“⁴

2. საქართველოს კონსტიტუცია, მე-18 მუხლი. **სამართლიანი ადმინისტრაციული წარმოების, საჯარო ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, ინფორმაციული თვითგამორკვევისა და საჯარო ხელისუფლების მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლებები**

3. საქართველოს კონსტიტუცია, მუხლი 31. საპროცესო უფლებები.

4. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე საქართველოს მოქალაქეები ავთანდილ რიუამაძე და ნელი მუმლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ. №2/6/205,232, 3 ივლისი, 2003

იმისათვის, რომ სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება პრაქტიკულად რეალიზებული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ადგენს კონკრეტულ პროცედურულ გარანტიებს, რომელთა დაცვითაც უნდა იქნეს განხილული თითოეული უფლების დარღვევის ფაქტი ეროვნული სასამართლოების მიერ, ხოლო მოსამართლეები აღჭურვილი უნდა იყვნენ ერთის მხრივ შესაბამისი ცოდნითა და გამოცდილებით, ხოლო მეორეს მხრივ დამოუკიდებლობითა და ობიექტურობით, რათა თითოეული ადამიანის უფლება თანაბრად იქნეს დაცული ხელყოფისაგან, მათ შორის სახელმწიფო ორგანოებისა და კერძო ბიზნესის მხრიდან.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის⁵ მე-6 მუხლი თითოეული მოქალაქისთვის იძლევა სამართლიან სასამართლო განხილვაზე ხელმისაწვდომობის გარანტიას: სამოქალაქო უფლებათა და მოვალეობათა განსაზღვრისას ან წარდგენილი ნებისმიერი სისხლისსამართლებრივი ბრალდების საფუძვლიანობის გამორკვევისას ყველას აქვს გონივრულ ვადაში მისი საქმის სამართლიანი და საქვეყნო განხილვის უფლება კანონის საფუძველზე შექმნილი დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი სასამართლოს მიერ.

მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს უფლება უფასო სასამართლო პროცედურაზე ან ხარჯების ანაზღაურებაზე სამოქალაქო საკითხებთან მიმართებაში, მაღალი გადასახადების დაკისრებამ სასამართლო განხილვისას შესაძლებელია, წარმოშვას პრობლემები სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის უფლებასთან დაკავშირებით.⁶

სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება არ უნდა არსებობდეს მხოლოდ თეორიულად, ის ამასთანავე უნდა იყოს ეფექტური. მაგალითად, თუ ღარიბ მოსარჩელეს სურს მიმართოს სასამართლოს ღირებულ და მნიშვნელოვან საკითხთან დაკავშირებით, მაგრამ საქმის სირთულის გამო ვერ ახერხებს იურისტის პროფესიონალური დახმარების გარეშე, სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს ეს დახმარება, როგორც აუცილებელი პირობა სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის უფლების განსახორციელებლად.⁷

5. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 6. სამართლიანი სასამართლოს ხელმისაწვდომობის უფლება. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370?publication=0>

6. იმ შემთხვევაში, თუ გადასახადის დაკისრებამ შესაძლოა იქონიოს ამკრძალავი ეფექტი, რითაც განმცხადებელს ფაქტობრივად შეეზღუდა საქმეში „აშინგდანი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“ (Ashingdan v. Unaited Kingdom. Judgment of 28 May 1985.)

7. „აირეი ირლანდიის წინააღმდეგ“, 1979 წლის 9 ოქტომბრის გადაწყვეტილება. „AIREY v. IRLAND“. Judgment of 9 October 1979.)

სასამართლოზე ხელმისაწვდომობის უფლება მოიცავს არა მარტო საქმის წარმოებას სასამართლოში, არამედ ასევე გადანაცვეტილების აღსრულებას. აღნიშნული უფლება მოითხოვს საბოლოო სასამართლო გადანაცვეტილების აღსრულებას, რათა დროული აღსრულების შედეგად, დარღვეული უფლებისგან მიყენებული ზიანის ეფექტური ანაზღაურება მოხდეს.⁸ მით უფრო, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლით, ფინანსური სიძნელებები არ ათავისუფლებს სახელმწიფოს სასამართლოს გადანაცვეტილების დროული და ეფექტური აღსრულებისგან. 2006 წლის 28 ნოემბრის გადანაცვეტილებაში „აპოსტოლი საქართველოს წინააღმდეგ“ (განაცხადი #40765/02), სასამართლომ დაადგინა: „მთავრობის პოზიცია დაავალდებულოს განმცხადებელი აღსრულების პროცესის ინიცირებისთვის წინასწარი ხარჯების გადახდის მოთხოვნით, ამასთან ერთად, განმცხადებლის მატერიალური მდგომარეობის გაუთვალისწინებლობაც, იყო გადამეტებული ტვირთი და სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების შეზღუდვა იმ ზომით, რომ აკნინებდა უფლების არსს.“

სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის ფუნდამენტური უფლების შესაბამისად სასამართლო ხელისუფლება წარმოადგენს ეფექტური სამართლებრივი დაცვის შესაძლებლობას თითოეული მოქალაქისათვის და გარანტიას, რომ დარღვეული უფლების აღდგენა სასამართლოს საშუალებით მოხდება გონივრულ ვადაში, მხარეთა თანასწორობისა და შეჯიბრებითობის, დასაბუთებული გადანაცვეტილების პირობებში. „სასამართლომ მის წინაშე წარდგენილი საქმეები უნდა გადანაცვითოს მიუკერძოებლად, ფაქტებზე დაყრდნობით და კანონის შესაბამისად, ნებისმიერი მხრიდან და ნებისმიერი მიზნით ყოველგვარი შეზღუდვის, შეუსაბამო ზეგავლენის, იძულების, ძალდატანების, დაშინების ან პირდაპირი თუ არაპირდაპირი ჩარევის გარეშე“.⁹ გარდა ამისა, „სასამართლო ხელისუფლება უნდა ვრცელდებოდეს ყველა სამართლებრივი ხასიათის საკითხზე და სასამართლოს უნდა ჰქონდეს ექსკლუზიური უფლებამოსილება გადანაცვითოს მის წინაშე გადანაცვეტილების მისაღებად წარდგენილი მის კომპეტენციაში მყოფი საკითხი კანონის შესაბამისად“.¹⁰

8. საქმეში „ბურდოვი რუსეთის წინააღმდეგ“ (BURDOV v. RUSSIA) საჩივარი N. 33509/04, 05.04.2009.

9. გაეროს სასამართლოს დამოუკიდებლობის რითადი პრინციპები, მუხლი 1,2,3. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/mosamartleta.qcevis-wes1.pdf>

10. გაეროს სასამართლოს დამოუკიდებლობის რითადი პრინციპები, მუხლი 1,2,3. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/mosamartleta.qcevis-wes1.pdf>

საერთო სასამართლოების მოსამართლე ვალდებულია მოქალაქის ნებისმიერი უფლების დარღვევის საკითხის განხილვის შედეგად მიიღოს დასაბუთებული გადაწყვეტილება, არგუმენტების შეფასების, მტკიცებულებების გაანალიზებისა და ნორმათა ინტერპრეტაციის საფუძველზე. კონკრეტული უფლების დარღვევის შეფასება და გაანალიზება არსებული საკანონმდებლო სივრცის ფარგლებში მოითხოვს მოსამართლის მხრიდან საკითხის საფუძვლიან ცოდნას, როგორც ეროვნული კანონმდებლობის, ისე საქართველოს მიერ აღიარებული და რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და კონვენციების შესაბამისად.

ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს კანონის მე-7 მუხლის მიხედვით საქართველოს ნორმატიული აქტების იერარქიაში საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შეთანხმებას უპირატესი იურიდიული ძალა აქვს: „საქართველოს კონსტიტუციითა და „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონით დადგენილი მოთხოვნების დაცვით ძალაში შესულ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებასა და შეთანხმებას, თუ ისინი არ ეწინააღმდეგებიან საქართველოს კონსტიტუციას და კონსტიტუციურ კანონს, აგრეთვე საქართველოს კონსტიტუციურ შეთანხმებას აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“.¹¹

ბოლო საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ საქართველოს კანონის შესაბამისად, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის განუყოფელი ნაწილია“.¹²

ამგვარად, ეროვნული სასამართლოს მოსამართლეები ვალდებულნი არიან ეროვნულ კანონმდებლობასთან ერთად საკუთარი გადაწყვეტილებები დააფუძნონ საქართველოს მიერ რატიფიცირებულ საერთაშორისო კონვენციებსა და დეკლარაციებს.

11. ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს კანონი, მუხლი 7, პუნქტი 5.
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90052?publication=22>

12. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ საქართველოს კანონი, მუხლი 6.
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33442?publication=13>

2. საქართველოს მიერ საერთაშორისო კონვენციებითა და ხელშეკრულებებით აღებული ვალდებულებები

გაეროს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია¹³ (მიღებულია 1998 წელს), ისევე როგორც ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი¹⁴ (მიღებულია 1976 წელს) რატიფიცირებულია საქართველოს მიერ. თითოეული მათგანი აღიარებს ადამიანის უფლებას, ჰქონდეს ცხოვრებისა და საკვების ისეთი დონე, რომელიც საჭიროა მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად.^{15 16}

მართალია, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა პაქტში პირდაპირ არ არის ნახსენები წყალზე ადამიანის უფლება, თუმცა კომიტეტი განმარტავს, რომ წყალზე ადამიანის უფლება წარმოადგენს „ადეკვატური საცხოვრებელი პირობების, საკვებისა და ტანსაცმლის“ უფლების შემადგენელ ნაწილს. აქვე კომიტეტმა ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ წყალზე ხელმისაწვდომობის უფლება განუყოფელია ჯანმრთელობის, საკმარისი საცხოვრებელი პირობებისა და კვების უფლებისაგან.

ექსპერტთა განმარტებით, პაქტის მე-11 მუხლის პირველი ნაწილის ფორმულირება „თითოეული ადამიანის უფლება, ხელი მიუწვდებოდეს სათანადო საკვებზე, ტანსაცმელსა და საცხოვრებელზე, აგრეთვე უფლებას, მუდმივად იუმჯობესებდეს საცხოვრებელ პირობებს“, მოიცავს სიტყვას „ჩათვლით“, რაც, გაერო-ს ექსპერტების

13. მიღებული 1948 წლის 10 დეკემბერს გაერო-ს გენერალური ასამბლეის მიერ, მუხლი 25.

14. მიღებულია და ღიაა ხელმოსაწერად, სარატიფიკაციოდ და შესაერთებლად გენერალური ასამბლეის 1966 წლის 16 დეკემბრის 2200A(XXI) რეზოლუციით ძალაშია 1976 წლის 3 იანვრიდან, 27-ე მუხლის შესაბამისად; საქართველო პაქტს შეუერთდა 1994 წელს. მუხლი 11 და 12.

15. გაეროს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 25. 1. ყოველ ადამიანს აქვს უფლება, ჰქონდეს ცხოვრების ისეთი დონე, საკვების, ტანსაცმლის, ბინის, სამედიცინო მოვლისა და საჭირო სოციალური მომსახურების ჩათვლით, რომელიც აუცილებელია მისი და მისი ოჯახის ჯანმრთელობისა და კეთილდღეობის შესანარჩუნებლად, და უფლება, უზრუნველყოფილი იყოს უმუშევრობის, ავადმყოფობის, ინვალიდობის, ქვრივობის, მოხუცებულობის ან მისგან დამოუკიდებელ გარემოებათა გამო არსებობის საშუალებათა დაკარგვის სხვა შემთხვევაში.

16. გაეროს ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, მუხლი 11. 1. ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ თითოეული ადამიანის უფლებას სათანადო კვების, ტანსაცმლისა და საცხოვრებლის ჩათვლით, აგრეთვე უფლებას, განუწყვეტლივ იუმჯობესებდნენ ცხოვრების პირობებს.

დასკვნით, გულისხმობს, რომ ჩამონათვალი არ არის ამოწურვადი და შესაძლებელია, მოიცავდეს სხვა სასიცოცხლოდ აუცილებელ პირობებს. შესაბამისად, კონვენციის ზემოხსენებული ინტერპრეტაციისას „უსაფრთხო და საკმარისი რაოდენობის წყალი“ ნამდვილად უპირობოდ და უაღტერნატივოდ მოიაზრება ადეკვატური საცხოვრებლის უფლების კონტექსტში, ვინაიდან იგი ერთმნიშვნელოვნად სასიცოცხლოდ აუცილებელი და შეუცვლელი საჭიროებაა ადეკვატური საცხოვრებელი პირობების განსაზღვრისას.¹⁷

2006 წელს ადამიანის უფლებათა ქვეკომისიამ მიიღო სახელმძღვანელო პრინციპები¹⁸ სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების სახელმწიფოთა კანონმდებლობაში იმპლემენტაციისათვის. სახელმძღვანელო პრინციპები წარმოადგენს კონკრეტულ ინსტრუქციას შესაბამისი პოლიტიკის შემუშავებაზე პასუხისმგებელი თანამდებობის პირებისათვის, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებისათვის მოახდინონ, წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების იმპლემენტაცია.

ევროპის სოციალური ქარტიის¹⁹ 31-ე მუხლის²⁰ მიხედვით, „საცხოვრებელ ადგილზე უფლების ეფექტიანი განხორციელების უზრუნველყოფის მიზნით, მხარეები ვალდებულიებას იღებენ, მიიღონ ზომები, რომლებიც მიზნად ისახავს: ხელი შეუწყონ საცხოვრებელი ადგილის ადეკვატური სტანდარტის ხელმისაწვდომობას“.

სოციალური უფლებების ევროპული კომიტეტის დასკვნით, ქარტიის 31-ე მუხლით გარანტირებული „საცხოვრებელი პირობების ადეკვატური სტანდარტი“ მოიცავს კონკრეტულ ვალდებულებებს უსაფრთხო სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის სახით.²¹

17. გაეროს ზოგადი წესის მე-15 შენიშვნა წყალზე უფლების შესახებ, 2002წ. პუნქტი 3.

18. 2006 წელს ადამიანის უფლებათა ქვეკომისიამ მიიღო სახელმძღვანელო პრინციპები, E/CN.4/Sub.2/2005/25.

19. ევროპის სოციალური ქარტია, 1996 წ. რატიფიცირებულია საქართველოს მიერ.

20. უფლება საცხოვრებელ ადგილზე ნიშნავს უსაფრთხო საცხოვრებელს, რომელიც იმავდროულად უსაფრთხოა სანიტარიისა და ჯანმრთელობის თვალსაზრისით, ანუ აღჭურვილია ყველა კომუნალური სისტემით, წყალმომარაგების, გათბობის, კანალიზაციის, ნარჩენების გატანის, ელექტრობის აღჭურვილობით.

21. საჩივარი N 27/2004, რომის უფლებათა ევროპული ცენტრი იტალიის წინააღმდეგ, არსებითი გადაწყვეტილება, 2005 წლის 7 დეკემბერი.

2007 წელს ადამიანის უფლებათა კომიტეტმა ადამიანის უფლებათა საბჭოს თხოვნით მოამზადა კვლევა სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის უფლების მასშტაბებისა და მისგან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ.²² კვლევის შედეგად ადამიანის უფლებათა უმაღლესი კომისარი მივიდა დასკვნამდე, რომ აუცილებელი იყო, უსაფრთხო სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების აღიარება მომხდარიყო, როგორც ერთ-ერთი ძირითადი უფლებისა.

აქვე აღსანიშნავია, რომ, პარალელურად, განსაკუთრებით მონყვლადი ჯგუფების მიმართ არაერთი საერთაშორისო ხელშეკრულება და კონვენცია აღიარებს სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლებას და აწესებს მისგან გამომდინარე ვალდებულებებს პირველ რიგში ისევ „ადეკვატური საცხოვრებელი პირობებისა“ და ჯანმრთელობის უფლებების კონტექსტში.

ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აკრძალვის შესახებ კონვენცია:²³

„მონაწილე სახელმწიფოები იღებენ ყველა საჭირო ზომას სასოფლო რაიონებში ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის აღმოსაფხვრელად,... სარგებლობდნენ ცხოვრების ჯეროვანი პირობებით, განსაკუთრებით საბინაო პირობებით, სანიტარიული მომსახურებით, ელექტრო და წყალმომარაგების, აგრეთვე ტრანსპორტით და კავშირგაბმულობის საშუალებებით“.

ბავშვის უფლებათა კონვენცია:²⁴

„მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ ბავშვის უფლებას, ისარგებლოს ჯანმრთელობის დაცვის სისტემის ყველაზე სრულყოფილი მომსახურებით და ავადმყოფობათა მკურნალობისა და ჯანმრთელობის აღდგენის საშუალებებით.... მონაწილე სახელმწიფოები ცდილობენ, სრულად განახორციელონ ეს უფლება და, კერძოდ, მიმართავენ საჭირო ღონისძიებებს, რათა:

გ) ებრძოლონ დაავადებებსა და საკვების ნაკლებობას, მათ შორის, პირველადი სამედიცინო-სანიტარიული დახმარების ფარგლებში, სხვა საშუალებებთან ერთად იმ გზით, რომ გამოიყენონ ადვილად ხელმისაწვდომი ტექნოლოგიები და უზრუნველყოფონ

22. 2007 წლის ადამიანის უფლებათა კომიტეტის ადამიანის უფლებათა საბჭოს თხოვნით მომზადებული კვლევა სასმელ წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის უფლების მასშტაბებისა და მისგან წარმოშობილი ვალდებულებების შესახებ; A/HRC/6/3; 2007

23. ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აკრძალვის შესახებ კონვენცია, 1979 წელი, მუხლი 14/2

24. ბავშვის უფლებათა კონვენცია, 1989 წელი.

საკმარისი ყვათიანი სურსათითა და სუფთა სასმელი წყლით, გარემოს დაბინძურების საფრთხისა და რისკის გათვალისწინებით“.²⁵

აგრეთვე „მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ ყოველი ბავშვის უფლებას მისი ფიზიკური, გონებრივი, სულიერი, ზნეობრივი და სოციალური განვითარებისათვის საჭირო ცხოვრების დონეზე“.²⁶

შებლდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კონვენცია:²⁷

„ცხოვრების ადეკვატური სტანდარტი და სოციალური დაცვა. მონაწილე სახელმწიფოები აღიარებენ შებლდული შესაძლებლობის მქონე პირთა უფლებას ცხოვრების ადეკვატურ სტანდარტზე საცხოვრებელ პირობებზე მათთვის და მათი ოჯახებისათვის, რაც მოიცავს ადეკვატურ კვებას, ტანსაცმელს, საცხოვრებელ პირობებს; ასევე უფლებას საცხოვრებელი პირობების უწყვეტ გაუმჯობესებაზე; იღებენ შესაბამის ზომებს აღნიშნული უფლების დაცვისა და რეალიზებისათვის, შებლდული შესაძლებლობის საფუძველზე აღმოცენებული ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე“.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ 2010 წელს აღიარა უფლება წყალზე, ჰიგიენასა და სანიტარიამ ადამიანის ყველა ძირითადი უფლების საფუძველად²⁸ და განაცხადა, რომ ადამიანის უფლება სუფთა წყალზე, ჰიგიენასა და სანიტარიამ განაპირობებს სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და განათლების უფლებასაც კი. გაეროს რეზოლუციის მიხედვით, „თითოეული სახელმწიფო ვალდებულია, ინდივიდუალურ რეჟიმში, ეკონომიკურ და ტექნიკურ ნაწილში საერთაშორისო დახმარებითა და თანამშრომლობით, მის ხელთ არსებული რესურსების გათვალისწინებით თანდათანობით სრულად უზრუნველყოს სუფთა და უსაფრთხო წყალსა და სანიტარიამ

25. ბავშვის უფლებათა კონვენცია, 1989 წელი, მუხლი 24.

26. ბავშვის უფლებათა კონვენცია, 1989 წელი, მუხლი 27 „2. მშობელს (მშობლებს) ან ბავშვის აღმზრდელ სხვა პირებს აკისრიათ ძირითადი პასუხისმგებლობა იმისათვის, რომ თავიანთი შესაძლებლობებისა და ფინანსური საშუალებების ფარგლებში უზრუნველყოფ ბავშვის განვითარებისათვის საჭირო ცხოვრების პირობები“. 3. მონაწილე სახელმწიფოები ეროვნული პირობების შესაბამისად და თავიანთი შესაძლებლობების ფარგლებში მიმართავენ საჭირო ზომებს, რათა დახმარება გაუწიონ მშობლებსა და ბავშვის აღმზრდელ სხვა პირებს ამ უფლების განხორციელებაში და, აუცილებლობის შემთხვევაში, მატერიალურ დახმარებას უწევენ და ხელს უწყობენ პროგრამებს, განსაკუთრებით კვებით, ტანსაცმლითა და საცხოვრებელი უზრუნველყოფასთან დაკავშირებულ პროგრამებს.

27. შებლდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კონვენცია, 2006 წელი, მუხლი 28.

28. The human right to water and sanitation (A/RES/64/292) (July 2010)

ხელმისაწვდომობა“.²⁹ რეზოლუციის შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების ჩართვა სახელმწიფოების შიდა კანონმდებლობაში, პოლიტიკასა და პრაქტიკაში. ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ადამიანის უფლება წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე მყარად იყოს კანონმდებლობის, პოლიტიკისა და წესების ცენტრში, რათა არ მოხდეს მხოლოდ უფლების აღიარება თანამდევრი დაცვის ეფექტიანი მექანიზმების გარეშე.

ზემოთ განხილული საერთაშორისო სტანდარტები, როგორც ვნახეთ, მოიცავს და აღიარებს წყალსა და სანიტარიის ადამიანის უფლებას. თითოეული მათგანი საქართველოს მიერ რატიფიცირებულია, ანუ ქვეყანას შესაბამის ვალდებულებებს აკისრებს.

2010 წლის მარტში ევროკავშირის მინისტრთა საბჭომ (27 ქვეყნის) მიიღო დეკლარაცია, რომელმაც დააზუსტა: „ევროკავშირი მიიჩნევს, რომ წყალსა და სანიტარიასთან, როგორც ადამიანის უფლებასთან დაკავშირებული ვალდებულებები მჭიდრო კავშირშია საცხოვრებლის, კვებისა და ჯანმრთელობის უფლებებთან. არა მხოლოდ სასმელ წყალზე ხელმისაწვდომობაა დაკავშირებული ადამიანის უფლებასთან, უფრო მეტიც, ის უნდა გახდეს შემადგენელი ნაწილი ადეკვატური საცხოვრებლის უფლებისა და უნდა განვიხილოთ, როგორც ადამიანის ღირსების განუყოფელი ნაწილი.

გარდა ევროკავშირის 47 წევრი სახელმწიფოსი, 14 ევროპული ქვეყანა შეუერთდა ევროკავშირის ზემოხსენებულ დეკლარაციას, მათ შორისაა საქართველოც.³⁰

29. გაერო-ს გენერალურ ასამბლეაზე 1966 წელს მიღებული „ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა შესახებ“ საერთაშორისო პაქტის მე-15 ზოგადი კომენტარი. მუხლი 2.1.

30. ისლანდია, ლიხტენშტეინი, ნორვეგია, ხორვატია, მაკედონია, ბოსნია და ჰერცეგოვინა, მონტენეგრო, სერბია, ალბანეთი, უკრაინა, მოლდოვა, სომხეთი, აზერბაიჯანი, საქართველო.

<https://www.cairn.info/revue-revue-juridique-de-l-environnement-2011-1-page-79.htm#pa23>

3. წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის, როგორც ძირითადი უფლების კონცეფცია

„უსაფრთხო სასმელი წყალი არ არის ქველმოქმედება, არამედ, კანონიერი/იურიდიული უფლებაა, რომლის ცენტრშიც დგას ადამიანის არსი, მისი პიროვნული ღირსება“.³¹

3.1. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შინაარსი

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ 2010 წელს აღიარა უფლება წყალზე, ჰიგიენასა და სანიტარიაზე ადამიანის ძირითად უფლებად, ყველა სხვა ძირითადი უფლებების საფუძვლად³² და განაცხადა, რომ ადამიანის უფლება სუფთა წყალზე, ჰიგიენასა და სანიტარიაზე განაპირობებს სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და განათლების უფლებასაც კი.

წყლის უფლების თანამედროვე დეფინიცია ამგვარია:

„საკმარისი რაოდენობის, უსაფრთხო, მისაღები/მესაბამისი, ფიზიკურად და ეკონომიკურად ხელმისაწვდომი წყალი პირადი და საყოფაცხოვრებო საჭიროებებისათვის“.³³

სანიტარია – სანიტარია სისუფთავისა და მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვისათვის საჭირო ღონისძიებათა ერთობლიობა. დასახლებული ადგილების სანიტარიული დაცვა გულისხმობს ღონისძიებათა კომპლექსს, რომელთაგან მთავარია:

- ნიადაგის ბუნებრივი თვისებების დაცვა;
- ხელოვნური საფრის მოწყობა;

31. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, 2010წ.

32. The human right to water and sanitation (A/RES/64/292) (July 2010)

33. გაეროს ეკონომიკურ სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტის მე-15 დაზუსტება.

- ნიადაგის დაცვა ორგანული და არაორგანული ნივთიერებებითა და მათი გადა-
ნაყრებით გაბინძურებისაგან;
- დასახლებული ადგილების დასუფთავება;
- შენობებში კანალიზაციის მოწყობა.

წყლის, სანიტარიისა და ჰიგიენის უფლების ძირითადი ასპექტები

თავისუფლებები	მატერიალური უფლებები
უკანონო და თვითნებური წყლის შეწყვეტისაგან დაცვა	მინიმალური რაოდენობის უსაფრთხო სასმელ წყალზე ხელმისაწვდომობა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის შესანარჩუნებლად
წყლის რესურსების უკანონო დაბინძურების აკრძალვის უზრუნველყოფა	თავისუფლების აღკვეთის დანესებულებებში უსაფრთხო სასმელ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ხელმისაწვდომობა
უსაფრთხო სასმელ წყალსა და სანიტარიულ მომსახურებაზე არადისკრიმინაციული, თანასწორი ხელმისაწვდომობა, განსაკუთრებით – საცხოვრებელი გარემოს გათვალისწინებით	გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში მონაწილეობის მიღების უფლება წყალსა და სანიტარიასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, როგორც ცენტრალურ, ისე ადგილობრივ დონეზე
არსებული წყალმომარაგების სისტემით სარგებლობაში ჩაურევლობა, განსაკუთრებით – ტრადიციული წყაროს წყლების შემთხვევაში	
იმის უზრუნველყოფა, რომ საცხოვრებლის მიღმა სუფთა წყლით სარგებლობამ არ შექმნას პირადი უსაფრთხოების საფრთხე	

გაერო-ს N15 ზოგადი კომენტარის შესაბამისად, ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტმა განმარტა წყალზე ადამიანის უფლების მასშტაბი და შინაარსი, გააანალიზა რა, თუ კონკრეტულად რა იგულისხმება საკმარისი რაოდენობის, უსაფრთხო, მისაღებ, ფიზიკურად და ეკონომიკურად ხელმისაწვდომ, პირადი და საყოფაცხოვრებო საჭიროებისთვის აუცილებელ წყალში.

საკმარისი რაოდენობის და უწყვეტი წყალი

თითოეული ადამიანისათვის წყლის მიწოდება უნდა იყოს საკმარისი რაოდენობით და უწყვეტი, რათა დაკმაყოფილდეს პირადი და საყოფაცხოვრებო საჭიროებები, სასმელი წყლის, ტანსაცმლის გარეცხვის, საკვების მომზადების, როგორც პირადი, ისე საყოფაცხოვრებო ჰიგიენის ჩათვლით.

მხოლოდ პირველადი და აუცილებელი საჭიროებებისათვის:

- სასმელად;
- სანიტარიისათვის;
- გასარეცხად;
- საკვების მოსამზადებლად;
- პირადი და საყოფაცხოვრებო ჰიგიენის უზრუნველსაყოფად.

აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ წყალზე უფლებით დაცულ სფეროში არ შედის საცურაო აუზებისათვის, მებაღეობა-მებოსტნეობისათვის და სხვა ამგვარი მიზნებისათვის საჭირო წყალი, ისევე, როგორც წყალზე უფლება არ გულისხმობს განუსაზღვრელი რაოდენობის წყლით უზრუნველყოფას. ზემოთ ჩამოთვლილი ძირითადი საჭიროებებისათვის ჯანმრთელობის დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ განსაზღვრა წყლის საშუალო რაოდენობა თითოეულ ადამიანზე ზემოხსენებული არსებითი და ძირითადი საჭიროებებისათვის, ეს არის დღე-ღამეში 50-დან 100 ლიტრამდე წყალი.

20-დან 25 ლიტრამდე წყალი მინიმალური რაოდენობად. იმავდროულად განმარტებულია, რომ მინიმალური რაოდენობით მიწოდების შემთხვევაში შეუძლე-

ბელია არსებითი ჰიგიენური და სამომხმარებლო მოთხოვნების დაკმაყოფილება და სახეგა ჯანმრთელობის გაუარესების მაღალი რისკი.³⁴

წყალმომარაგების სისტემიდან წყლის შეწყვეტა არ უნდა ხდებოდეს თვითნებურად და წინასწარი გაფრთხილების გარეშე. წყლის შეწყვეტა დასაშვებია განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როცა სახეგა წყლის დაბინძურება, ამის მიუხედავად, წყლის შეწყვეტა უნდა განხორციელდეს კანონის შესაბამისად და უნდა შეესაბამებოდეს კანონით დადგენილ პროცედურებს.

უსაფრთხო და შესაბამისი წყალი

გაერო-ს N15 ზოგადი კომენტარის შესაბამისად,

წყალი უნდა იყოს დაცული	შესაბამისი, მისაღები, დაშვებული ნიშნავს, რომ წყალს უნდა ჰქონდეს
მიკრობების, პარაზიტების, ქიმიური და რადიოლოგიური ნივთიერებებისგან	შესაბამისი ფერი, სუნი, გემო

ადამიანებმა რომ არ მიმართონ ალტერნატიულ წყაროებს, რომლებიც შესაძლებელია ვიზუალურად უკეთ გამოიყურებოდნენ.

წყლის ხარისხთან დაკავშირებული ძირითადი დოკუმენტი - სახელმძღვანელო პრინციპები შემუშავებულია მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ და წარმოადგენს სახელმწიფოებისათვის ეროვნული (ადგილობრივი) სტანდარტის შემუშავების საფუძველს, რომელთა ზედმიწევნით შესრულება და დაცვა უზრუნველყოფს სასმელი წყლის უსაფრთხოებას.³⁵

34. G. Howard and J. Bartam, "Domestic water quantity, service level and health" (World Health Organization, 2003); p. 22

35. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის წყლის ხარისხთან დაკავშირებული სახელმძღვანელო პრინციპები. ხელმისაწვდომია საიტზე www.who.int

შესაბამისი სანიტარიული სისტემის არქონამ მრავალი ქვეყანა მიიყვანა იმ მდგომარეობამდე, რომ მნიშვნელოვნად დაბინძურდა წყლის სათავეები. გაერო-ს N15 ზოგად კომენტარში ხაზგასმულია, რომ ადეკვატური სანიტარიული უზრუნველყოფა წარმოადგენს სასმელი წყლის სათავეებისა და რესურსების დაცვის უმთავრეს მექანიზმს.

ფიზიკურად ხელმისაწვდომი

წყალი და სანიტარიული უზრუნველყოფის საშუალებები უნდა იყოს ფიზიკურად ხელმისაწვდომი და განთავსებული მოსახლეობისათვის ადვილად და უსაფრთხოდ მისასვლელ ადგილას. ფიზიკური ხელმისაწვდომობა განსაკუთრებით აქტუალური და არსებითია მოწყვლად ჯგუფებთან – შშმ პირებთან, ქალებთან, ბავშვებთან და მოხუცებთან – მიმართებაში.

იმის გათვალისწინებით, რომ წყალზე ხელმისაწვდომობის უფლება ავტომატურად არ გულისხმობს, რომ ყველას უშუალოდ საკუთარ საცხოვრებელ ადგილში ჰქონდეს წყლის ონკანი და სანიტარიული კვანძი, დადგენილია, რომ შესაბამისი პირობები იქნეს შექმნილი, რათა წყალი და სანიტარიული კვანძი თითოეული სახლის სიახლოვეს/გონივრულ მანძილზე იყოს განთავსებული. ამ კონტექსტში განსაკუთრებული დაცვის ქვეშ არიან სკოლები, სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებები და საავადმყოფოები, ასევე – თავშესაფრები, მათ შორის, ლტოლვილთა/დევნილთა ბანაკები.

ვინაიდან ყოველდღიურად ხელმისაწვდომი წყლის რაოდენობა ითვლება წყლის ონკანიდან საცხოვრებელ სახლამდე არსებული მანძილისა და იმ დროის გათვალისწინებით, რა დროც წყლის შესაგროვებლად არის საჭირო, გონივრულად მინეულია მანძილი, რომელიც თითოეულ ადამიანს საშუალებას აძლევს, შეაგროვოს (აიღოს) პირადი საყოფაცხოვრებო საჭიროებებისათვის საჭირო წყალი. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის მონაცემებით, ყოველდღიურად, 20 ლიტრი წყლის მოსაგროვებლად საცხოვრებელიდან უახლოეს ონკანამდე რადიუსი არ უნდა აღემატებოდეს 1000 მეტრს, ხოლო წყლის შეგროვების დრო არ უნდა აჭარბებდეს 30 წუთს.³⁶

36. G. Howard and J. Bartam, “Domestic water quantity, service level and health” (World Health Organization, 2003); p. 22 – 26.

გამართული წყალმომარაგების სისტემის არსებობის შემთხვევაში 100 ლიტრი წყალი განიხილება ხელმისაწვდომად და შესაბამისად საკმარისად, ამდენად რეკომენდებულია წყალმომარაგების სისტემების არსებობა, რაც ქალებსა და ბავშვებს თავიდან ააცილებს შორიდან წყლის მოტანის გამო დროის დაკარგვისა და სიმძიმეების ტარების უხერხულობას, რაც, თავის მხრივ, ასევე განიხილება მათი მთელი რიგი უფლებების შეზღუდვად, მათ შორის – ჯანმრთელობისა და განათლების უფლებების შეზღუდვად.

შესაბამისად, წყალზე ხელმისაწვდომობის უფლების უზრუნველყოფა თავიდან აგვაცილებს ადამიანის მთელი რიგი უფლებების ხელყოფას, როგორებიცაა: ადეკვატური საცხოვრებელი პირობები, საკვები, განათლება, ჯანმრთელობა და ა.შ.

უდავოა, რომ სასმელი წყლისა და სანიტარიის ხელმისაწვდომობის უფლების ხელყოფის პოტენციური მსხვერპლი ნებისმიერ ქვეყანაში, პირველ რიგში, მოსახლეობის ღარიბი ფენაა.

ამგვარად, უთანასწორობა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობა უდავოდ წარმოადგენს წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების ქვაკუთხედს, რიგ დოკუმენტებში დისკრიმინაციის დაუშვებლობას უფლების ძირითად პრინციპადაც იხსენიებენ. ნებისმიერ შემთხვევაში ცხადია, რომ უფლების განხორციელების პროცესში სახელმწიფოს მიერ შემუშავდება კანონმდებლობა თუ ბიუჯეტის დაგეგმარება და/ან სატარიფო პოლიტიკა, მნიშვნელოვანია, რომ დისკრიმინაციას ადგილი არ ჰქონდეს არანაირი ნიშნით, იქნება ეთნიკური, რელიგიური, სოციალური, გენდერული თუ სხვ.

ეკონომიკური ხელმისაწვდომობა

წყალმომარაგების სერვისების, მათ შორის, სატარიფო პოლიტიკის, ბიუჯეტის დაგეგმარების საფუძველი უნდა იყოს ეკონომიკური ხელმისაწვდომობის პრინციპი.

წყალზე ხელმისაწვდომობის უფლება, ბუნებრივია, არ გულისხმობს მოქალაქეთა უფასო წყლით უზრუნველყოფას. სტანდარტი ეხება ეკონომიკურად ხელმისაწვდომ წყალმომარაგების სისტემას, რომელიც გამორიცხავს წყლის მიწოდებაზე უარს გადახდისუნარობის გამო.

გაერო-ს N15 ზოგადი კომენტარი განმარტავს, რომ ეკონომიკურად ხელმისაწვდომობის პრინციპი ავალდებულებს სახელმწიფოებს, შეიმუშაონ იმგვარი პოლიტიკა და კანონმდებლობა, რომ პოზიტიური დისკრიმინაციის ფარგლებში დაგეგმონ და განახორციელონ შესაბამისი სოციალური პოლიტიკა (მაგ., გაითვალისწინონ შეღავათები წყლის ტარიფზე სოციალურად დაუცველი გარკვეული ფენებისათვის ან სხვა ტიპის საჭიროებების მქონეთათვის, რათა საჭიროების შემთხვევაში მოქალაქეებს მიანოდონ უფასო ან იაფი წყალი).

3.2. წყალზე, სანიტარისა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შინაარსიდან გამომდინარე ვალდებულებები სახელმწიფოებისათვის

მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნულ ხელისუფლებას აქვს თავისუფალი შეფასების ფარგლები გარემოსდაცვითი საკითხების საკანონმდებლო რეგულირებისას, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს სამართლიანი ბალანსის დაცვა გამართულ მდგომარეობაში მყოფ ინსტიტუციებსა და მოქალაქეთა მიერ საკუთარი საცხოვრებელითა და პირადი ცხოვრების უფლებით სარგებლობას შორის.³⁷

მიგვაჩნია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს უახლესი გადაწყვეტილება საქართველოს წინააღმდეგ საუკეთესოდ განმარტავს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას გარემოსდაცვითი საკითხების მოუგვარებლობის შემთხვევაში. მართალია, წინამდებარე საქმეში სადავო იყო არა უშუალოდ წყლის უფლების ხელყოფა სახელმწიფოს მხრიდან, არამედ ჰაერის დაბინძურების პრობლემას, მოცემულ საქმეზე ევროსასამართლოს გადაწყვეტილება პრეცედენტულია, ვინაიდან კარგად განმარტავს თითოეული მოქალაქის მიმართ სახელმწიფოს ვალდებულების ფარგლებსა და უფლების დაცვის მოლოდინებს.

37. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუღელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ, (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი

საქმეზე „ჯუელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“³⁸

საქმის ფაქტობრივი გარემოებები:

მომჩივანები ცხოვრობდნენ თბილისში, ქალაქის ცენტრში, თბოელექტროსადგურის („ელექტროსადგური“) სიახლოვეს (დაახლოებით 4 მეტრი). ელექტროსადგური 1911 წელს აშენდა და მოგვიანებით მოხდა მისი რეკონსტრუქცია.

მომჩივანების მტკიცებით, ელექტროსადგურის მუშაობის დროს განხორციელებული სახიფათო სამუშაოები არ ექვემდებარებოდა შესაბამის რეგულაციებს, რის შედეგადაც, სხვა სავარაუდო ხელის შემშლელ ფაქტორებთან ერთად, ის ატმოსფეროში გამოყოფდა სხვადასხვა ტოქსიკურ ნივთიერებას, რომელიც უარყოფით ზემოქმედებას ახდენდა მათ ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობაზე და არღვევდა კონვენციის მე-8 მუხლით გარანტირებულ პირადი და ოჯახური ცხოვრების, ასევე ადეკვატური საცხოვრებლის უფლებას.

სასამართლოს გადაწყვეტილება:

წინამდებარე საქმეში ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „კონვენციის მე-8 მუხლი – ადამიანის უფლება პირად ცხოვრებასა და ადეკვატურ საცხოვრებელზე“, შესაძლოა, გამოიყენებოდეს გარემოსთან დაკავშირებულ საკითხებზე, როდესაც დაბინძურება გამონვეულია უშუალოდ სახელმწიფოს მიერ ან სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა წარმოიშობა კერძო საწარმოების სათანადოდ რეგულირების წარუმატებელი მცდელობით (*Hatton and Others v. UK*).³⁹

ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ განსახილველ საქმეში სადავო მდგომარეობა მოვლენათა უეცარი ცვლილების შედეგი არ ყოფილა, არამედ წარმოადგენდა დიდი ხნის განმავლობაში არსებული პრობლემით გამონვეულ მდგომარეობას, რომელიც, უდავოდ, ცნობილი იყო

38. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი

39. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი, § 73

შესაბამისი უწყებებისთვის⁴⁰ თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ელექტროსადგურს დაევალა შესაბამისი ფილტრებისა და გამწმენდი მონყობილობების დამონტაჟება, რათა შემცირებულიყო ჰაერში გამოყოფილი ტოქსიკური ნივთიერებების შემოქმედება კორპუსის მცხოვრებლებზე, აღნიშნული ინსტრუქციის მეთვალყურეობის მიზნით, კომპეტენტურ უწყებებს ზედამხედველობის არანაირი ეფექტიანი ზომა არ მიუღიათ.⁴¹

წინამდებარე საქმეში სასამართლომ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მითითება გააკეთა, რომ საქმესთან მიმართებაში „**მთავარ სირთულეს წარმოადგენს ელექტროსადგურის საშიშ საქმიანობასთან მიმართებით მარეგულირებელი ჩარჩოს (კანონმდებლობის) ფაქტობრივი არარსებობა, როგორც პრივატიზაციამდე, ისე პრივატიზაციის შემდგომ პერიოდში და შედეგად მიღებული ჰაერის დაბინძურების საკითხის მოუგვარებლობა, რომელმაც უარყოფითად იმოქმედა მოსარჩელეთა ადეკვატური საცხოვრებელი პირობების უფლებაზე კონვენციის მე-8 მუხლით დაცულ კონტექსტში**“.

საშიშ საქმიანობასთან დაკავშირებით სახელმწიფოს აქვს ვალდებულება, მიიღოს შესაბამისი რეგულაციები საქმიანობების სპეციფიკური მახასიათებლებისა და, განსაკუთრებით, შესაძლო რისკების დონის გათვალისწინებით. ამ რეგულაციებით უნდა იმართებოდეს ლიცენზიების გაცემა, მონყობა, ფუნქციონირება, უსაფრთხოება და საქმიანობის ზედამხედველობა და სავალდებულო უნდა იყოს ყველა შესაძლო სუბიექტისთვის, რათა პრაქტიკული ზომები იქნეს მიღებული, იმ პირთა ეფექტიანი დაცვისთვის, რომლებიც, შესაძლოა, დამახასიათებელი რისკების გამო იყვნენ საფრთხის ქვეშ (Di Sarno and Others v. Italy, no. 30765/08, § 106, 2012)⁴²“.

40. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუღელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი, პარაგრაფი 13

41. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუღელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი, § 14

42. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე ჯუღელი და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ (საჩივარი № 38342/05). 2017 წლის 13 ივლისი, §75

მიგვაჩნია, რომ ამ გადაწყვეტილებით ევროსასამართლომ გაიმეორა და დაადასტურა ის სტანდარტი, რომელიც აერთიანების, ზოგადად, ნებისმიერი ძირითადი უფლების მიმართ სახელმწიფოს ვალდებულებას, და ეროვნული სასამართლოების მიერ ამ უფლების დარღვევისას შესაფასებელ გარემოებებს. ესენია: უფლების პატივისცემა, უფლების დაცვა და უფლების უზრუნველყოფა.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართლით, კონკრეტულად, წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ხელმისაწვდომობის, როგორც, ადამიანის უფლების სახელმწიფო, მათ შორის სასამართლო ხელისუფლებისთვის დადგენილი სახელმძღვანელო პრინციპებია:

- ა. სუფთა წყალზე, ჰიგიენასა და სანიტარიაზე უფლების აღიარება და პატივისცემა;
- ბ. უფლების დაცვის უზრუნველყოფა;
- გ. დისკრიმინაციის დაუშვებლობა და თანასწორობა;
- დ. ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა და გამჭვირვალობა;
- ე. მონაწილეობა;
- ვ. ანგარიშგების ვალდებულება;
- ზ. განგრძობადობა/მდგრადობა.

პატივისცემის ვალდებულება გულისხმობს, რომ სახელმწიფომ თავი შეიკავოს როგორც პირდაპირი, ისე ირიბი ჩარევისგან წყალზე უფლების განხორციელების პროცესში. მაგ., თავი უნდა შეიკავოს: წყლის რესურსების დაბინძურებისაგან; წყლის თვითნებური და უკანონო შეწყვეტისაგან; ღარიბი ფენისათვის წყლის მიწოდების შეფერხებისაგან, რომ შესაბამისად დააკმაყოფილოს წყალზე მოთხოვნა მდიდარ რაიონებში; შეიარაღებული კონფლიქტის დროს წყლის მიწოდების სისტემის დაზარებისაგან; ძირძველი მოსახლეობის სასმელი წყლის წყაროს რესურსის ამონურვისაგან და ა.შ.

დაცვის ვალდებულება მოითხოვს სახელმწიფოსაგან, წინ აღუდგეს მესამე მხარის ჩარევას წყალზე უფლების განხორციელების პროცესში. სახელმწიფო ვალდებულია, მიიღოს შესაბამისი რეგულაციები, რათა კერძო სუბიექტებს, მენარმეებს, წყალმომარაგების კომპანიებსა და კერძო პირებს მიაწოდოს წყლის უფლებასთან

დაკავშირებული კონკრეტული სტანდარტები, რათა ა. მესამე პირებმა თვითნებურად და უკანონოდ არ შეწყვიტონ წყალი; ბ. სოფელი, თემი დაცული იყოს წყლის რესურსების მოპოვებასთან დაკავშირებული მოქმედებების დროს, რომ არ გაუარესდეს მათ მიერ გამოყენებული სასმელი წყლის ხარისხი; გ. ქალებისა და ბავშვების უსაფრთხოება იყოს დაცული, როდესაც ისინი სახლებიდან მოშორებით მიდიან წყლის ასავსებად; დ. ბინათმფლობელობასთან დაკავშირებული კანონი და პრაქტიკა ხელს არ უშლიდნენ ცალკეულ პირებსა და თემებს უსაფრთხო წყლის მიღებაში; ე. მესამე მხარე, რომელიც აკონტროლებს ან ექსპლუატაციას უწევს წყალთან დაკავშირებულ სერვისებს, საფრთხის ქვეშ არ აყენებდეს თანასწორი, ეკონომიკურად და ფიზიკურად ხელმისაწვდომი საკმარისი რაოდენობის სასმელი წყლის მიღებას.

განხორციელების ვალდებულება მოითხოვს, რომ სახელმწიფოებმა გაატარონ საკანონმდებლო, ადმინისტრაციული, საბიუჯეტო და სხვა ტიპის ღონისძიებები წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების სრულად განსახორციელებლად: ა. კანონმდებლობა და პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს პირადი და საყოფაცხოვრებო მოთხოვნილებების პრიორიტეტულად დაკმაყოფილებაზე; ბ. უნდა განსაზღვრავდეს მიზნებს, რომლებიც ორიენტირებული იქნება მოსახლეობის ღარიბ მარგინალურ ჯგუფებზე; გ. უნდა განსაზღვრავდეს არსებულ რესურსებს, რომლებიც აუცილებელია მიზნის მისაღწევად; დ. გამოთვლილი უნდა იყოს არსებული რესურსების გამოყენების ყველაზე რენტაბელური შესაძლებლობები; ე. უნდა ადგენდეს პასუხისმგებლობებსა და დროებით ჩარჩოებს აუცილებელი ღონისძიებების განსახორციელებლად; ვ. უნდა ითვალისწინებდეს შედეგებზე კონტროლსა და მონიტორინგს, ხოლო დარღვევების შემთხვევებში – კომპენსაციის გასაცემად საკმარისი საშუალებების გამოძებნას.

სახელმწიფო უნდა ფლობდეს წყლის გამოყენებასა და სანიტარიასთან დაკავშირებულ ინფორმაციას, ასევე წყლის სათავე ნაგებობების დაცვისა და ნარჩენების მინიმუზაციის შესახებ. სახელმწიფოს ვალდებულებაა, კერძო სექტორს (წყალმომარაგების კომპანიებს): ა. დაუდგინოს სტანდარტი; ბ. ხელშეკრულება იყოს ნათელი და გამჭვირვალე; გ. გათვალისწინებული იყოს წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე უფლების სტანდარტი; დ. ჰქონდეს კონტროლის ბერკეტი და ახორციელებდეს მუდმივ მონიტორინგს.

მართალია უფლების აღიარების ვალდებულება პირველ რიგში ცენტრალურ ხელისუფლებას ეკისრება, ვინაიდან მისი კომპეტენციაა პოლიტიკის განსაზღვრა და შესაბამისი პოლიტიკის დოკუმენტის (სტრატეგიის, სამოქმედო გეგმის) შემუშავება, ისევე როგორც საკანონმდებლო სივრცის ადეკვატური რეგულირება, თუმცა უფ-

ლების დაცვა და განხორციელება ადგილობრივ დონეებზე ადგილობრივი თვითმმართველობების კომპეტენციაა.

ცენტრალურმა ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშაოს გამართული სამართლებრივი ჩარჩო, ხელისუფლების ორგანოების უფლებები და ვალდებულებები უნდა განანიჭდეს თანაბრად და ჯეროვნად, მათ შორის არსებობდეს ადეკვატური კომუნიკაცია, ხოლო ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებს ჰქონდეთ ნათელი რეგულაციები და საკმარისი სახსრები წყალმომარაგების სისტემის ექსპლუატაციისა და განვითარებისათვის.⁴³

დისკრიმინაციის დაუშვებლობა

წყლის უფლების დაცვა წყლის დეფიციტისა და წყლის ნაკლებობის დროს უნდა ხდებოდეს სწორად დაგეგმილი პოლიტიკით, ბიუჯეტით, გამართული კანონმდებლობითა და გათვლილი რესურსით ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე ეთნიკური, რელიგიური, გენდერული თუ სხვა რაიმე ნიშნის მიუხედავად წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე თითოეულ ადამიანს თანაბარ პირობებში უნდა მიუწვდებოდეს ხელი.

წყლის უფლებაზე მონიტორინგი და სახელმწიფოს ანგარიშვალდებულება

სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს კანონმდებლობით გაწერილი ეფექტური სტრატეგიული, პოლიტიკური, ადმინისტრაციული და სასამართლო მექანიზმები. მოსამართლეები უნდა ფლობდნენ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლებით დაცული სფეროს შესახებ სამართლებრივი დოკუმენტების ცოდნას და უფლების დარღვევის შემთხვევაში ახდენდნენ მათ ადეკვატურ ინტერპრეტაციას.

მდგრადობა არის წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი, რომლის დაცვის გარანტირების ვალდებულება აქვს სახელმწიფოს თითოეული ადამიანის უფლების კონტექსტში.⁴⁴

43. გაერო-ს ადამიანის უფლებათა კომიტეტის მე-15 კომენტარი ადგილობრივი ხელისუფლების მიმართ.

44. როდესაც სერვისი და/ან აღჭურვილობა მიწოდებულია და გამართულად ფუნქციონირებს, საფუძველშივე უნდა იყოს ჩადებული შესაბამისი რეგულაცია – გათვლა, რომ დროთა განმავლობაში

4. წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების მიმართება ადამიანის ძირითად უფლებებთან და თავისუფლებებთან

საერთაშორისო თანამეგობრობა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ წყალსა და სანიტარიაზე ადამიანის უფლების დაუცველობა პირდაპირ კავშირშია ადამიანის სხვა ძირითად უფლებებთან, როგორებიცაა: არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა, დისკრიმინაციის დაუშვებლობა, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის უფლება, პირადი ცხოვრების თავისუფლების, ღირსებისა და ადეკვატური საცხოვრებლის უფლება, ეკონომიკური და სოციალური უფლებები და ა.შ.

- დადგენილია, რომ სასმელი წყლის მენეჯმენტისა და სანიტარიის გაუმჯობესების პირობებში შესაძლებელია ყოველწლიურად სასმელი წყლით გამოწვეული დაავადებების 30 მლნ.-ზე მეტი შემთხვევის თავიდან აცილება.⁴⁵ შესაბამისად, სახეზეა ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის უფლებების დარღვევის პრევენციის შესაძლებლობა.
- წყლისმიერი დაავადებების გამო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ყოველწლიურად იკარგება 443 მლნ. სასწავლო დღე, შესაბამისად, სახეზეა განათლების უფლების ხელყოფის პრევენციის შესაძლებლობა.
- განვითარებადი ქვეყნების თითქმის ნახევარ მოსახლეობას აწუხებს წყლის ნაკლებობით გამოწვეული დაავადებები, რაც თავისთავად ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის უფლებების უგულებელყოფის მაჩვენებელია.

გაუმჯობესდეს და არ გაუარესდეს. სახელმწიფოს ვალდებულებაა, საკუთარი ბიუჯეტი და სახსრები იმგვარად გაანაწილოს და გათვალოს, რომ თანხა არ დახარჯოს პრობლემის მოგვარების მხოლოდ ერთჯერად და დროებით საშუალებებზე, არამედ შესრულებული სამუშაო განხილულ უნდა იქნეს, როგორც მუდმივად განვითარებადი და გაუმჯობესებადი. წყლისა და სანიტარიის მიწოდება მოქალაქეებისათვის უნდა ემსახურებოდეს ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით მდგრადობას. მნიშვნელოვანია, რომ განხორციელებული ინვესტიცია საკმარისი იყოს არსებულის გასაუმჯობესებლად და შესაძლებელი იყოს მისი ხანგრძლივ პერსპექტივაში ექსპლუატაცია.

45. <http://www.csrddg.ge/upload/editor/file/biuletenebi/117/wkali.pdf> „წყალი და ჯანმრთელობის პრობლემები საქართველოში“, საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი. ბიულეტენი #117, 2010. <http://www.csrddg.ge/upload/editor/file/biuletenebi/117/wkali.pdf>

- მრავალი მილიონი ადამიანის სასიცოცხლო ციკლის თანმხლები წყლისმიერი დაავადებების გამო ბავშვობაში განათლების მიღების შესაძლებლობების დაკარგვის ან/და შებლუდვის გამო ზრდასრულ ასაკში ადამიანები მიჰყავს სიღარიბისაკენ.
- სასმელი წყლის ხარისხისა და დეფიციტის გამო ადამიანის განვითარებისათვის მიყენებული ზიანის ამ ნუსხას, შესაძლებელია, დაემატოს ეკონომიკური დანაკარგები, რომლებიც არ ექვემდებარება განზომილებას.

იმ ფაქტს, რომ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ხელმისაწვდომობის უფლება ყველა სხვა ძირითადი უფლების საფუძველია, კარგად აჩვენებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა.

მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია არ მოიცავს წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლებას, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული გადაწყვეტილებები მონშობს, რომ სასმელ წყალზე ხელმისაწვდომობის უფლების შელახვით ირღვევა ადამიანის ისეთი ფუნდამენტური უფლებები, როგორებიცაა არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა (კონვენციის მე-3 მუხლი), პირადი ცხოვრების თავისუფლების უფლება (კონვენციის მე-8 მუხლი), სამართლიანი სასამართლოს უფლება (კონვენციის მე-6 მუხლი) და სხვ.

იმის გამო, რომ ადამიანს/ადამიანებს შებლუდული დროით, მხოლოდ დღეში ორჯერ მიუწვდებოდა ხელი ტუალეტსა და სასმელ წყალზე, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ არაერთ გადაწყვეტილებით აჩვენა კონვენციის მე-3 მუხლის (არა-ადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის აკრძალვა) დარღვევა, მიიჩნია რა, რომ სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო დაკისრებული ვალდებულებების შესრულება. წყალსა და სანიტარიაზე ხელმისაწვდომობის შებლუდვით მან საკუთარი მოქალაქე არაადამიანურ და დამამცირებელ მდგომარეობაში ჩააყენა და ღირსება შეუღაბა.⁴⁶

თავშესაფრის მაძიებელ პირთა ათდღიანი დაკავება, როდესაც სახელმწიფომ ვერ უზრუნველყო მათთვის საჭმელზე, წყალსა და ჰიგიენაზე (ბანაობა, სარეცხის გარეცხვა)

46. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე Tadevosyan v Armenia, European Court of Human Rights, Third Section 2 December 2008

ხელმისაწვდომობა, ევროსასამართლომ მიიჩნია ღირსების შემლახავად, რაც გახდა ამ საქმეშიც განმცხადებლის მიმართ კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი.⁴⁷

პატიმრებისთვის შესაბამისი სანიტარიული პირობების შექმნის ვალდებულების შეუსრულებლობა აგრეთვე მიჩნეული იქნა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად – არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობად,⁴⁸ ისევე როგორც უხარისხო სასმელი წყლით პატიმრის უზრუნველყოფა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად, და შესაბამისად, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობად,⁴⁹ ასეთივე დარღვევაა დროებით დაკავებული პირისთვის 32 საათის განმავლობაში წყალსა და სანიტარიამზე ხელმისაწვდომობის უფლების შეზღუდვაც.⁵⁰

სამენარმეო საქმიანობის შედეგად მოსახლეობის დაუცველობა დაბინძურებული გარემოს ზემოქმედებისაგან, რომელიც ზეგავლენას ახდენდა სასმელი წყლის ხარისხზე, ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ადამიანის პირადი ცხოვრების უფლების უგულებელყოფად მიიჩნია სახელმწიფოს მხრიდან და დაადგინა პირადი ცხოვრების თავისუფლების უფლების დარღვევა, ვინაიდან პირადი ცხოვრების თავისუფლების უფლება მოიცავს ადეკვატური საცხოვრებელი პირობებისა და ჯანმრთელ გარემოში ცხოვრების უფლებას.⁵¹

სახელმწიფო ხელისუფლების უნარობა, აღესრულებინა სასამართლოს გადაწყვეტილება კერძო წყალმომარაგების კომპანიის წინააღმდეგ, რომელმაც სასმელი წყლის გარეშე დატოვა მოსარჩელები, განხილულ იქნა, როგორც სახელმწიფოს მიერ საკუთარი მოქალაქეების დაცვის ვალდებულების შეუსრულებლობა და დადგინდა კონვენციის მე-6 მუხლის – სამართლიანი სასამართლოსთვის ხელმისაწვდომობის უფლების – დარღვევა.⁵²

47. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Riad and Idiab v Belgium*, European Court of Human Rights, First Section 24 January 2008

48. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Eugen Gabriel Radu v Romania*, European Court of Human Rights, Third Section 13 October 2009

49. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Marian Stoicescu v Romania*, European Court of Human Rights, Third Section 16 July 2009

50. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Fedotov v Russia*, European Court of Human Rights, Fourth Section 25 October 2005

51. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Dubetska and Others v Ukraine*, European Court of Human Rights, Fifth Section 10 February 2011;

52. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Butan and Dragomir v Romania*, European Court of Human Rights, Third Section 14 February 2008

5. საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი სამართლებრივი დაცვის მექანიზმები

წყლის შესახებ საქართველოს კანონის (მუხლი 38) შესაბამისად, „წყალმოსარგებლე შეიძლება იყოს ფიზიკური ან იურიდიული პირი, მათ შორის – უცხოელიც, საკუთრების ფორმის განურჩევლად, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით. მას უფლება აქვს: ისარგებლოს წყლის ობიექტებით საერთო სარგებლობის ფორმით; არ დააბინძუროს და დაბინძურების შემთხვევაში მიმართოს სასამართლოს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით.

კანონი აცხადებს, რომ წყალმოსარგებლის უფლებები დაცულია კანონით და მისი ხელყოფის შემთხვევაში დარღვეული უფლება უნდა აღდგეს. ამის მიუხედავად, კანონი ითვალისწინებს მისი უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას: „განსაკუთრებული მცირეწყლიანობის, წყლის ობიექტზე ავარიული სიტუაციის, ეპიდემიისა და ეპიზოტიის გაჩენის საშიშროების, სტიქიური უბედურების, სამხედრო მოქმედებების დროს და სხვა ექსტრემალურ ან საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ შემთხვევებში წყალმოსარგებლეთა უფლებები შეიძლება შეიზღუდოს მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით, აგრეთვე სხვა წყალმოსარგებლეთა ინტერესების გამო. ასევე, საერთო წყალსარგებლობის უფლება შეიძლება შეიზღუდოს მოსახლეობის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დასაცავად, თევზის დასაცავად და სხვა თვალსაზრისით. ამ მიზნით სამინისტრო თვითმმართველი ერთეულის წარდგინებით განსაზღვრავს ადგილებს, სადაც აკრძალულია ბანაობა, ნავით სეირნობა, წყლის სასმელად და საყოფაცხოვრებო საჭიროებისათვის აღება, პირუტყვის დარწყვლება, თევზჭერა და სხვა საქმიანობა.⁵³

წყალმოსარგებლის ვალდებულებები განერილია ამავე კანონის 41-ე მუხლში: „უზრუნველყოს წყლის რაციონალური გამოყენება და იზრუნოს მისი ხარისხის შენარჩუნებასა და აღდგენაზე; არ დაუშვას სხვა წყალმოსარგებლეთა უფლებების შელახვა და სამეურნეო და ბუნებრივი ობიექტებისათვის ზიანის მიყენება; თუ ეს მაინც მოხდა, წყალმოსარგებლე ვალდებულია, კანონით დადგენილი წესით ანაზღაუროს მიყენებული ზიანი; წესრიგში იქონიოს გამწმენდი და სხვა ნაგებობები, ტექნიკური მოწყობილობები, რომლებიც გავლენას ახდენს წყლის მდგომარეობაზე, გააუმჯობესოს მათი საექსპლუატაციო ხარისხი.

53. წყლის შესახებ საქართველოს კანონი, www.matsne.gov.ge

კანონი ადგენს სახელმწიფოს ვალდებულებას მოსახლეობის სასმელი და საყოფაცხოვრებო საჭიროებისათვის წყლის ობიექტით სარგებლობის დროს:

- ა) მოსახლეობის სასმელი და საყოფაცხოვრებო წყალმომარაგებისათვის გამოყენებულ უნდა იქნეს გაბინძურებისა და დანაგვიანებისაგან საიმედოდ დაცული ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლები, რომელთა ხარისხი ბუნებრივ მდგომარეობაში ან სათანადო დამუშავების შემდეგ შეესაბამება საქართველოს სახელმწიფო სტანდარტებით დადგენილ ნორმებს;
- ბ) მოსახლეობის სასმელი და საყოფაცხოვრებო წყალმომარაგებისათვის წყლის ობიექტი უნდა შეირჩეს მისი საიმედოობისა და სანიტარიული დაცვის ზონის ორგანიზების რეალური შესაძლებლობების გათვალისწინებით;
- გ) სასმელად ვარგისი მიწისქვეშა წყლების საწარმოო მიზნით გამოყენება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც წარმოების ტექნოლოგია, არსებული სანიტარიული ნორმებიდან და სტანდარტებიდან გამომდინარე, მოითხოვს სასმელი ხარისხის წყალს;
- დ) სახელმწიფო წყალსადენიდან სასმელი წყლის საწარმოო დანიშნულებით გამოყენება დასაშვებია გამონაკლის შემთხვევაში, მხოლოდ შესაბამისი დასაბუთების საფუძველზე, თუ ეს ზიანს არ მიაყენებს მოსახლეობის სასმელ და საყოფაცხოვრებო წყალმომარაგებას.

მომხმარებელთა უფლებების დაცვის მიზნით საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების ეროვნული კომისიის მიერ დამტკიცებულია ნორმატიული აქტები,⁵⁴

54. ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების ეროვნული კომისიის 2008 წლის 26 ნოემბრის №32 დადგენილებით დამტკიცებული „სასმელი წყლის მიწოდებისა და მოხმარების წესები“.

კომისიის 2016 წლის 25 ივლისის №13 დადგენილებით დამტკიცებული „მომსახურების კომერციული ხარისხის წესები“.

კომისიის 2008 წლის 29 აგვისტოს №18 დადგენილებით დამტკიცებული „წყალმომარაგების ტარიფების დადგენის მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“.

კომისიის 2008 წლის 18 სექტემბრის №23 დადგენილებით დამტკიცებული „ელექტროენერგეტიკის, ბუნებრივი გაზისა და წყალმომარაგების სექტორში საქმიანობის კონტროლისა და ლიცენზირების წესები“

საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 15 იანვრის №58 დადგენილება „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ“.

კომისიის 2010 წლის 12 აგვისტო №14 დადგენილებით დამტკიცებული „ელექტროენერჯის ან ბუნებრივი გაზის (აირის) დატაცების, ასევე სასმელი წყლის უკანონო მოხმარებისა და წყალარინების ქსელით უკანონო სარგებლობისათვის ადმინისტრაციული სახდელის დადებისა და იძულებით აღსრულების წესები“.

სასმელი წყლის მიწოდებელსა და მომხმარებელს შორის. აღნიშნული აქტები სავალდებულოა შესასრულებლად და მათი დარღვევის შემთხვევაში მომხმარებელი უფლებამოსილია, მიმართოს კომისიას, კომისიასთან არსებულ მომხმარებელთა ინტერესების საზოგადოებრივ დამცველს ან სასამართლოს.

მომხმარებელი უფლებამოსილია, სადავო საკითხი (მათ შორის, ადმინისტრაციული სახდელის დადების შესახებ დადგენილება) კანონმდებლობით განსაზღვრული გასანივრების (ხანდაზმულობის) ვადის განმავლობაში გაასანივროს საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელ ეროვნულ კომისიაში.⁵⁵

საკუთესო პრაქტიკა:⁵⁶ დაბალი სოციალური ფენით დასახლებული რაიონი არ იყო მიერთებული წყალმომარაგების სახელმწიფო სისტემას, ის მარაგდებოდა არტეზიული ჭების წყლით, რომლებიც დაბინძურებული იყო ფეკალიებითა და სხვა ნაგავით. გარდა ამისა, ახლოს, მდინარის დინების მიმართულებით, აშენებული იყო წყალგამწმენდი მოწყობილობა, რომელიც არასაკმარისი სიმძლავრის გამო არტეზიულ წყლებში ყოველდღიურად უშვებდა კანალიზაციის წყალს.

კომისიის 2013 წლის 30 დეკემბრის №15 დადგენილებით დამტკიცებული „შესაძლებელია პირების მფლობელობაში არსებულ ქსელში ელექტროენერჯის, ბუნებრივი გაზისა და სასმელი წყლის გატარების საფასურის გაანგარიშების წესები“.

55. ადმინისტრაციული სახდელის დადების შესახებ დადგენილების გასანივრების ვადაა 10 დღე მისი გამოტანიდან. თუ ეს ვადა გაშვებულ იქნა საპატიო მიზეზით, მისი აღდგენა შესაძლებელია საჩივრის განმხილველი ორგანოს (ამ შემთხვევაში – კომისიის) მიერ, ხოლო საჩივრის შეტანა შესაძლებელია როგორც კომისიაში, ისე დადგენილების გამომცემ სანარმოში. საჩივრის შეტანის შემდეგ კომისიაში იწყება ადმინისტრაციული წარმოება, რის შესახებაც ინფორმაცია ქვეყნდება კომისიის ვებგვერდზე www.gnerc.org. კომისია საჩივარს განიხილავს მისი მიღებიდან 30 დღის ვადაში. სანარმო (ბუნებრივი გაზის განაწილების ლიცენზიატი/მიწოდებელი, ელექტროენერჯის განაწილების ან წყალმომარაგების ლიცენზიატი) ვალდებულია, დავის საბოლოო გადაწყვეტამდე (მიმდინარე დავალიანების გადახდის პირობით) არ შეუწყვიტოს მომსახურება პირს, რომელმაც წარადგინა შესაბამისი პრეტენზია. თუ მომსახურება უკვე შეწყვეტილია, სანარმო ვალდებულია, მომხმარებელს აღუდგინოს იგი არა უგვიანეს 1 სამუშაო დღისა.

56. არგენტინის სასამართლოს გადაწყვეტილება; Fact Sheet No. 35, The Right to Water; <http://www.refworld.org/publisher/OHCHR.html> 2010

სასამართლოს გადაწყვეტილება: სასამართლომ დაავალა მუნიციპალიტეტს, მიეღო სასწრაფო ზომები მდგომარეობის გამოსასწორებლად მანამ, სანამ არ იქნებოდა ცენტრალურ დონეზე მიღებული გადაწყვეტილება გრძელვადიან პერსპექტივაში. სასამართლომ ასევე დაავალა ადგილობრივ ორგანოს, გამოეყო თითოეულ მოსახლეზე დღე-ღამეში 200 ლიტრი სუფთა წყალი მანამ, სანამ მოსახლეობისათვის განკუთვნილი წყალმომარაგების სისტემა არ გახდებოდა სახელმწიფო წყალმომარაგების სისტემის ნაწილი.

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით⁵⁷ დასაჯადია იმ გარემოების, ფაქტის ან მოვლენის შესახებ ინფორმაციის დამალვა ან გაყალბება, რომელიც საფრთხეს უქმნის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან გარემოს, ჩადენილი მის მიერ, ვინც ვალდებული იყო, მიეწოდებინა ეს ინფორმაცია მოსახლეობისათვის: „1. იმ გარემოების, ფაქტის ან მოვლენის შესახებ ინფორმაციის დამალვა ან გაყალბება, რომელიც საფრთხეს უქმნის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან გარემოს, ჩადენილი იმის მიერ, ვინც ვალდებული იყო მიეწოდებინა ეს ინფორმაცია მოსახლეობისათვის, – ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან უამისოდ. 2. იგივე ქმედება, ჩადენილი მოხელის მიერ, ან რამაც გამოიწვია ჯანმრთელობის დაზიანება ან სხვა მძიმე შედეგი, – ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამიდან შვიდ წლამდე, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე“.

საქართველოს კანონმდებლობით ასევე დასაჯადია წყლის ობიექტების დაბინძურებას, დანაგვიანებას, წყლის ობიექტებში ნარჩენებისა და სხვაგვარი ნაყარის ჩაყრა: „1. წყლის ობიექტების დაბინძურება, დანაგვიანება, წყლის ობიექტებში ნარჩენებისა და სხვაგვარი ნაყარის ჩაყრა, – გამოიწვევს დაჯარიმებას ორასიდან სამას ლარამდე. 2. სასმელი და საყოფაცხოვრებო დანიშნულების წყლის ობიექტების დაცვის რეჟიმის დარღვევა, სასმელი და საყოფაცხოვრებო წყალმომარაგების და სამკურნალო დანიშნულების წყლის ობიექტებში სამრეწველო, კომუნალურ-საყოფაცხოვრებო, სადრენაჟო და სხვა ჩამდინარე წყლების ჩაშვება, – გამოიწვევს დაჯარიმებას ოთხ-

57. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, თავი XXXII. დანაშაული მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და საზოგადოებრივი ზნეობის წინააღმდეგ. მუხლი 247. სიცოცხლისათვის ან ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შემქმნელი გარემოების შესახებ ინფორმაციის დამალვა ან გაყალბება

სიდან ექვსას ლარამდე. 3. წყლის ტრანსპორტიდან, მილსადენებიდან, წყლის ობიექტებზე არსებული მცურავი და სხვა ნაგებობებიდან წყლის დაბინძურება ან დანაგვიანება ზეთით, ქიმიური ნივთიერებებით, ნავთობით, მინერალური და ორგანული სასუქებით და შხამქიმიკატებით, – გამოიწვევს დაჯარიმებას სამასიდან ექვსას ლარამდე“.⁵⁸

საქართველოს კანონმდებლობით დასჯადია წყალსამეურნეო და წყალდამცავი ნაგებობებისა და მოწყობილობების დაზიანება: „1. წყალსამეურნეო და წყალდამცავი ნაგებობებისა და მოწყობილობების დაზიანება ან მათი ექსპლუატაციის წესების დარღვევა, – გამოიწვევს დაჯარიმებას ასიდან ორას ლარამდე. იგივე ქმედება ჩადენილი განმეორებით, – გამოიწვევს დაჯარიმებას ას ორმოცდაათიდან ორას ორმოცდაათ ლარამდე“.⁵⁹

58. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 58-ე მუხლი. წყლის დაცვის რეჟიმის დარღვევა

59. საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 61-ე მუხლი. წყალსამეურნეო და წყალდამცავი ნაგებობებისა და მოწყობილობების დაზიანება, მათი ექსპლუატაციის წესების დარღვევა

დასკვნები

ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემებით, გლობალურად, სიკვდილიანობის 10 ძირითადი მიზეზიდან⁶⁰ დიარეით მიმდინარე დაავადებები მეხუთე წამყვანი მიზეზია, ხოლო 5 წლამდე ბავშვებში მეორე წამყვანი მიზეზი. შემთხვევათა 88% განპირობებულია არასაიმედო სასმელი წყლითა და არაადეკვატური სანიტარიულ-ჰიგიენური პირობებით.

მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის განმარტებით, „გაუმჯობესებული სასმელი წყალი“ ნიშნავს წყალს, რომელიც უნდა მიენოდებოდეს მოსახლეობას ცენტრალიზებული წყალმომარაგების სისტემებიდან სახლში ონკანების მეშვეობით, წყალსადენის სისტემებზე მიერთების, საზოგადოებრივი წყალმომარაგების რეზერვუარის, დაცული ჭების, წყაროს, ჭაბურღილების საშუალებით.

როგორც ვნახეთ, საქართველოს კანონმდებლობა ნაწილობრივ, მაგრამ მაინც მოიცავს წყლის უფლების აღიარების, დაცვის, თანასწორობის, წყლის მომხმარებელთა დაცვისა და ანგარიშვალდებულების პრინციპებს, ასევე იცავს გარემოს – წყლის რესურსებს დაბინძურებისაგან და წყალმოსარგებლეს წყლის უკანონო მიწოდებისაგან. შესაბამისად სასამართლო ხელისუფლება ვალდებულია უზრუნველყოს ამ უფლების სამართლებრივი დაცვა წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად.

სასამართლო პრაქტიკაში წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების იმპლემენტაცია და საუკეთესო საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად განვითარება გაეროს მიერ სახელმწიფოებისათვის დადგენილი ვალდებულებების შემადგენელი ნაწილია წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების აღიარებისა და დაცვის კონტექსტში.

საქართველოს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ძალაში შესვლით საქართველომ აიღო ვალდებულება, უზრუნველყოს თანამედროვე ევროპული სტანდარტების ტრანსპლანტაცია და როგორც საკანონმდებლო, ისე ინსტიტუციური ჰარმონიზაცია. ასოცირების ხელშეკრულების ერთ-ერთი გამოწვევაა გარემოს დაცვა და

60. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის ანგარიში, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/en/index.html>

ადამიანის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი უფლებების დაცვის ადეკვატური პირობების უზრუნველყოფა.

ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების მიზანია, ამ გაერთიანებაში პოლიტიკური ასოცირებისა და ეკონომიკური ინტეგრირების ხელშეწყობა. ხელშეკრულება ითვალისწინებს საქართველოს ჩართულობის ზრდას ევროკავშირის სტრატეგიებში, პროგრამებსა და ორგანიზაციებში; ამასთან, ევროკავშირი თავის წვლილს შეიტანს საქართველოს ეკონომიკის გაძლიერებაში და ინსტიტუციურ სტაბილურობაში.

ასოცირების შეთანხმების 301-ე პარაგრაფი აცხადებს, რომ მხარეები თავიანთ ურთიერთობებს ააგებენ და გააძლიერებენ მდგრადი განვითარებისა⁶¹ და მწვანე ეკონომიკის გრძელვადიანი მიზნების გათვალისწინებით.

სწორედ მდგრადი განვითარების მე-6 მიზანია: წყლის მდგრადი მართვისა და სანიტარიული ნორმების დაცვის საყოველთაო უზრუნველყოფა.

ასოცირების ხელშეკრულების მე-15 თავი⁶² ეძღვნება საზოგადოებრივ ჯანდაცვასთან დაკავშირებულ რეგულაციებს – არაგადამდებ დაავადებათა პრევენცია და კონტროლი, ძირითადი ინფორმაციისა და საუკეთესო პრაქტიკის გაცვლა.⁶³ 357-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველო მოახდენს ეროვნული კანონმდებლობის დაახლოებას წინამდებარე შეთანხმების XXXI დანართში მითითებულ ევროკავშირის საკანონმდებლო აქტებსა და საერთაშორისო სამართლებრივ ინსტრუმენტებთან, ამავე დანართის დებულებების შესაბამისად.

ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების ერთ-ერთი ფუნდამენტური საკითხია ადამიანის უფლებების ეფექტური დაცვა. სამართლიანი სასამართლო დემოკრატიული სახელმწიფოს ქვაკუთხედი.

61. გადაწყვეტილება მდგრადი განვითარების მიზნების შემუშავების პროცესის დაწყების შესახებ მიღებულ იქნა გაერო-ს წევრი ქვეყნების მიერ გაერო-ს კონფერენციაზე მდგრადი განვითარების შესახებ (რიო +20), რომელიც 2012 წელს რიო დე ჟანეიროში ჩატარდა. 2015 წლის 25 სექტემბერს გაერო-ს 193 წევრი ქვეყანა შეთანხმდა მდგრადი განვითარების დღის წესრიგის დოკუმენტზე, სათაურით – „ჩვენი სამყაროს გარდაქმნა: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისათვის“. დღის წესრიგი მოიცავს 17 მიზანსა და 169 ამოცანას. ახალი მიზნები ორიენტირებული არიან მდგრადი განვითარების სამ ურთიერთდაკავშირებულ ელემენტზე: ეკონომიკური ზრდა, სოციალური ინკლუზია და გარემოს დაცვა.

62. ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების კარი 6, თანამშრომლობის სხვა საკითხები.

63. ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების კარი 6, თანამშრომლობის სხვა საკითხები. 356-ე მუხლი.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო ხაზგასმით აღნიშნავს სამართლიანი სასამართლოს მნიშვნელოვან ადგილს დემოკრატიულ საზოგადოებაში.⁶⁴ შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის პირველი პარაგრაფის შეზღუდულად განმარტებას გამართლება ვერ ექნება და იგი მთელ სასამართლო პროცესზე ვრცელდება – საჩივრის შეტანიდან – გადაწყვეტილების აღსრულების ჩათვლით.⁶⁵

სამართალწარმოების მხარეებს უფლება აქვთ წარადგინონ დასკვნები, რომლებსაც ისინი მათ საქმესთან მიმართებით რელევანტურად მიიჩნევენ. აღნიშნული უფლება ეფექტურად მიიჩნევა იმ შემთხვევაში თუ დასკვნებს რეალურად „განიხილავენ“, რაც სასამართლოს მიერ მის სათანადო შესწავლას გულისხმობს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სასამართლოს“ აქვს ვალდებულება, სრულად და ამომწურავად იმსჯელოს მხარეთა მიერ წარდგენილ დოკუმენტებზე, არგუმენტებსა და მტკიცებულებებზე.⁶⁶ იმისათვის რომ კონვენციის მე-6 მუხლით უზრუნველყოფილი უფლება ეფექტური იყოს, სასამართლომ თანაბარი „გულისხმიერებით“ როგორც ადვოკატით, ისე მის გარეშე წარმოდგენილი მხარის მიმართ.^{67 68}

მოსარჩელისათვის ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ადმინისტრაციული ორგანოების ხელთ არსებული დოკუმენტები.⁶⁹ როდესაც მოპასუხე სახელმწიფო, სათანადო მიზეზის არარსებობის პირობებში, მოსარჩელეს ხელს უშლის ადმინისტრაციულ ორგანოში არსებული დოკუმენტების გაცნობაში, რომლებიც გაამყარებდა მის პოზიციას, სასამართლო ვალდებულია იშუამდგომლოს შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოს წინაშე და დაეხმაროს მოსარჩელეს დოკუმენტებისა და ინფორმაციის მოძიებაში.

დროის ეკონომიურობისა და სამართალწარმოების დაჩქარების სურვილი არ ამარ-

64. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, საქმეებზე *Airey v. Ireland*, § 24; *Stanev v. Bulgaria* [GC], § 231.

65. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Moreira de Azevedo v. Portugal*, § 66.

66. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, საქმეებზე *Kraska v. Switzerland*, § 30; *Van de Hurk v. the Netherlands*, § 59; *Perez v. France*, § 80

67. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, საქმეებზე *Kerojärvi v. Finland*, § 42 and *Fretté v. France*, § 49

68. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Göç v. Turkey* [GC], § 57.

69. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, საქმეებზე *McGinley and Egan v. the United Kingdom*, §§ 86 and 90.

თლებს ისეთი ფუნდამენტური უფლების უგულვებელყოფას, როგორცაა შეჯიბრებითი სამართალწარმოების უფლება.⁷⁰ შეჯიბრებითი პროცესის უფლება ნიშნავს სამოქალაქო საქმის მონაწილე მხარეების უფლებას, გაიცნონ და კომენტარები გააკეთონ ყველა წარდგენილი მტკიცებულების ან დასკვნის შესახებ, რათა ეფექტურად დაიცვან თავი, სასურველი სამართლებრივად არგუმენტირებული და დასაბუთებული გადანწყვეტილების მისაღებად.⁷¹

მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპის დაცვა მოიცავს მხარეთათვის მტკიცებულებების თანაბარ პირობებში გაცნობისა და წარმოდგენის შესაძლებლობას, ისევე, როგორც მათ შინაარსსა და ავთენტურობასთან დაკავშირებით შესაბამისი ფორმით და გონივრულ დროში კომენტარის გაკეთების საშუალებას.⁷²

მხარეებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, წარადგინონ ნებისმიერი მტკიცებულება, რომელიც მათი პოზიციის გასამყარებლად არის საჭირო.⁷³

მხოლოდ მოსარჩელეთა გადასაწყვეტია, მეორე მხარის მიერ წარმოდგენილი დოკუმენტი ან მონმის ჩვენება საჭიროებს თუ არა საპასუხო კომენტარს. მოსამართლეთა მიმართ მოქალაქეთა ნდობა ეფუძნება საქმეში არსებული ყველა დოკუმენტის შესახებ მხარეთა აზრის თანაბარ პირობებში მოსმენის უზრუნველყოფას, მათ შორის იმ დოკუმენტებზეც, რომელთა გამოთხოვა სასამართლოს შუამდგომლობის საფუძველზე მოხდა.⁷⁴

სამართლიანი სასამართლოს ფართო კონცეფცია ასევე მოიცავს „მხარეთა თანასწორობის“ პრინციპს. მხარეებს შორის „სამართლიანი ბალანსის“ შენარჩუნება -

70. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილება, საქმეზე *Nideröst-Huber v. Switzerland*, § 30

71. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილებები, საქმეებზე *Ruiz-Mateos v. Spain*, § 63; *McMichael v. The United Kingdom*, § 80; *Vermeulen v. Belgium*, § 33; *Lobo Machado v. Portugal*, § 31; *Kress v. France [GC]*, § 74

72. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილებები, საქმეებზე *Krčmář and Others v. the Czech Republic*, § 42; *Immeubles Groupe Kosser v. France*, § 26, საჭიროების შემთხვევაში საქმის გადადების მეშვეობით – *Yvon v. France* § 39.

73. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილება, საქმეზე *Clinique des Acacias and Others v. France*, § 37

74. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადანწყვეტილებები, საქმეებზე *K.S. v. Finland*, § 22) (*Nideröst-Huber v. Switzerland*, § 29; *Pellegrini v. Italy*, § 45

მხარეთა თანასწორობა გულისხმობს იმას, რომ თითოეულ მხარეს უნდა ჰქონდეს მისი საქმის, მათ შორის, მტკიცებულების, წარმოდგენის გონივრული შესაძლებლობა ისეთ პირობებში, რომელიც მას მონინააღმდეგე მხარესთან შედარებით უარეს პოზიციაში არ ჩააყენებს.⁷⁵

დაუშვებელია მხარემ სასამართლოს წარუდგინოს დოკუმენტები, რომელთა შესახებაც სასამართლო მეორე მხარეს არ მიაწვდის ინფორმაციას; თითოეულ მხარეს უნდა მიეცეს საქმის მასალების გაცნობისა და მათზე კომენტარის გაკეთების შესაძლებლობა. მხოლოდ მხარეების გადასაწყვეტია საჭიროებს თუ არა წარდგენილი დოკუმენტები დამატებით შეფასებას.⁷⁶ თუმცა, თუ სასამართლოსთვის წარდგენილი დოკუმენტები არ გადაეცემა არცერთ მხარეს დაირღვევა არა მხარეთა თანასწორობის უფლება, არამედ სამართალწარმოების სამართლიანობა.⁷⁷

რეკომენდაციები

პოზიტიური ვალდებულებების კონტექსტში, სახელმწიფოს ვვალდება არა მხოლოდ არ დაარღვიოს ადამიანის უფლებები, არამედ უზრუნველყოს ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების, მათ შორის წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების აღიარება და ადეკვატური დაცვა.

თითოეული დემოკრატიული სახელმწიფო ვალდებულია, ჰქონდეს უფლების დაცვის იმგვარი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც კანონმდებლობის დარღვევის თავიდან აცილებას, ისე პასუხისმგებელ პირთა დასჯას.⁷⁸ სახელმწიფო ვალდებულია

75. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება, საქმეზე *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*, § 33.

76. *APEH Üldözötteinek Szövetsége and Others v. Hungary*, § 42.

77. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებები, საქმეებზე *Nideröst-Huber v. Switzerland*, §§ 23-24; *Clinique des Acacias and Others v. France*, §§ 36-37.

78. *Angelova and Iliev v Bulgaria*, no. 55523/00, § 92, ECHR 2007-IX; ECHR 2007; *Rantsev v Cy-prus and Russia*, no. 25965/04, § 232, ECHR 2010.

უზრუნველყოს, რომ მართლმსაჯულების სისტემა ფუნქციონირებდეს მაღალი პროფესიული სტანდარტით და ამ სისტემაში მომუშავე პირები აკმაყოფილებდნენ შესაბამის მოთხოვნებს.

სახელმწიფო პრინციპულად მოვალეა იზრუნოს საიმისოდ, რომ აღკვეთოს სიცოცხლისთვის საფრთხე.⁷⁹ მთავარია იმის შეფასება, გაატარა თუ არა სახელმწიფომ საკმარისი ღონისძიებები ადამიანთა სიცოცხლის დასაცავად.⁸⁰ იგი ვალდებულია იზრუნოს იმ საფრთხის გასაწვრივებად, რომელიც წარმოიშობა მოსახლეობისათვის საკვები პროდუქტებისა და მედიკამენტების ნაკლებობის, სამედიცინო დახმარების არარსებობის, გზებზე, სამუშაო თუ საცხოვრებელ ადგილას უსაფრთხოების არარსებობის, ანდა გარემოს დაბინძურების გამო.

როგორც ზემოთ, წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების საერთაშორისო სამართლით დაგდენილი შინაარსის განსაზღვრასთან დაკავშირებით ვნახეთ, სახელმწიფო უნდა ფლობდეს წყლის გამოყენებასა და სანიტარიასთან დაკავშირებულ ინფორმაციას, ასევე წყლის სათავე ნაგებობების დაცვისა და წარჩენების მინიმუმაციის შესახებ. მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს სასამართლოებმა, განსაკუთრებით, წყლის მიწოდების შეფერხებასა და წყლის დაბინძურების შემთხვევებში სასამართლო პრაქტიკა განავითარონ იმგვარად, რომ უფლების დაცვის პოზიტიური ვალდებულების ფარგლებში უდავო გახდეს წყალსა და სანიტარიზე ადამიანის უფლების უზრუნველყოფის მოთხოვნის ადრესატების ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისა და/ან ისე კერძო სექტორის (წყალმომარაგების კომპანიებთან) პასუხისმგებლობის საკითხი.

საერთო სასამართლოები კონტინენტური ევროპის სამართლებრივი ოჯახის სახელმწიფოებში მართალია ვერ ქმნიან მხოლოდ ქალის მქონე პრეცედენტულ სასამართლო გადაწყვეტილებებს, თუმცა ხელეწიფებათ არსებული კანონმდებლობის ინტერპრეტაციის უფლებამოსილებიდან გამომდინარე იმგვარი განმარტებების გაკეთება, რომ კანონმდებლობაში არსებული ბუნდოვანი და/ან კონკრეტული რეგულაციები განავრცონ და იმგვარი ნორმატიული შინაარსი დაადგინონ, რომელიც ადამიანის უფლების დაცვას საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად განახორციელებს.

79. მაგრამ ეს მოვალეობანი შეზღუდულია. მაგალითად, სახელმწიფო მოვალეა გაატაროს ღონისძიებები ტერორისტული აქტებისაგან მოსახლეობის დასაცავად. მაგრამ სახელმწიფოს არ მოეთხოვება გამორიცხოს ყოველგვარი შესაძლო ძალადობა ადამიანის წინააღმდეგ.

80. ECoHR, *W v The United Kingdom* (app. No. 9348/81, 32 DR. 1983).

არსებული კანონმდებლობის პირობებშიც კი, საერთო სასამართლოზე შესაძლებლობა აქვთ სულ მცირე დააყენონ ადგილობრივი თვითმმართველობების პასუხისმგებლობის საკითხი და განსაზღვრონ მათივე პასუხისმგებლობის ფარგლები. სასურველია, რომ საერთო სასამართლოებმა გაითავისონ საკუთარი შესაძლებლობები და უფლებამოსილებების ფარგლებში ხელი შეუწყონ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების აღიარებასა და დაცვას.

ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი, ისევე როგორც საქართველოს კონსტიტუცია და კანონმდებლობა ავალდებულებს ეროვნულ სასამართლოებს წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების დარღვევასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საქმე განიხილონ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით დადგენილი სამართლიანი სასამართლოსადმი ხელმისაწვდომობის უფლების შესაბამისად, დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი და ობიექტური სასამართლოსა და მოსამართლის მიერ.

წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების სამართლებრივი დაცვა სამართლიანი სასამართლოს გზით, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტის შესაბამისად ავალდებულებს ეროვნულ სასამართლოებს უფლების დარღვევასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საქმე განიხილონ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შემდეგი პრინციპების შესაბამისად:

სამოქალაქო თანასწორობა – თითოეული ადამიანი აღჭურვილია თანასწორი სამოქალაქო, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი უფლებებით, ამ უფლებების ეფექტიანი რეალიზაციის საშუალებების ჩათვლით.

სოციალური მინიმუმი – რესურსები, მათ შორის, წყლის რესურსები ყველა მოქალაქისათვის უნდა იყოს საკმარისად ხელმისაწვდომი თავისი ყოველდღიური მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად და ღირსეული ცხოვრებისათვის. სუფთა წყალი (მინიმუმ, 50 ლიტრი დღე-ღამეში) სოციალური მინიმუმის ნაწილია.

შესაძლებლობათა თანასწორობა – სოციალური სამართლიანობის ძირითადი ფაქტორია, რომელიც ირღვევა წყლის უსაფრთხოების არარსებობით. ადამიანები თვლიან, რომ განათლების გარეშე შეუძლებელია შესაძლებლობათა თანასწორობა. ასე მაგალითად: ბავშვები, რომლებიც სუფთა წყლის ნაკლებობით გამოწვეული მუდმივი ავადმყოფობის გამო არ დადიან სკოლაში, არა აქვთ საშუალება, ადეკვატურად ისარგებლონ განათლების უფლებით.

განაწილების სამართლიანობა – ყველა საზოგადოება ადგენს უთანასწორობის დასაშვებ საზღვრებს. ყოფა-ცხოვრებაში სუფთა ან/და ტექნიკური წყლისადმი ხელმისაწვდომობის დიდი უთანასწორობა არ შეესაბამება სამართლიანი განაწილების კრიტერიუმებს, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ეს დაკავშირებულია ბავშვთა სიკვდილიანობის მაღალ დონესა და სიღარიბესთან.

მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოები ფლობდნენ ინფორმაციასა და ცოდნას, როგორც მთელი რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე ადეკვატური საცხოვრებელი პირობების უფლების დაცვის ვალდებულების, ისე უშუალოდ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის ძირითადი უფლების დაცვის ვალდებულების შესახებ, რათა კონკრეტული საქმეების განხილვისას მოახდინონ დარღვეული უფლების შემთხვევაში გარემოებების შეფასება სწორედ – წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლებით დაცული სფეროს ფარგლებში.

მიზანშეწონილია, რომ სასამართლოებმა ეროვნული კანონმდებლობის განმარტება, ინტერპრეტაცია მოახდინონ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების საერთაშორისო სამართლის ქრილში.

სასურველია, წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების შესახებ შემუშავდეს სპეციალური ტრენინგ მოდული საქართველოს საერთო სასამართლოების მოსამართლეების, მოსამართლის თანაშემწეებისა და იურიდიული სამსახურის ადვოკატებისათვის (რომლებიც ახორციელებენ სოციალურად დაუცველი მოსახლეობისათვის დარღვეული უფლებების შემთხვევაში უფასო იურიდიულ დახმარებასა და სამართლებრივ დაცვას ადგილობრივ სასამართლოებში).

სასურველია ტრენინგ მოდული მოხვდეს საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციისა და იუსტიციის სასწავლო ცენტრის კურიკულუმში, რათა ადვოკატები და მოსამართლეები, მოსამართლის თანაშემწეები მეტად იყვნენ ინფორმირებულნი წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების სამართლებრივი კონტექსტის შესახებ, რათა სამართლებრივი დავის შემთხვევაში იმოქმედონ წყალზე, სანიტარიასა და ჰიგიენაზე ადამიანის უფლების საერთაშორისო სამართლით დადგენილი სტანდარტის შესაბამისად.

#EU4Georgia
#WaSH4Georgia

ვამყობთ მრავალფეროვნებით!

cenn.org
environment.cenn.org
დაგვიმეგობრდი: **ThinkNaturally**